

QI IN FENOMENOLOGIJA VETRA

Sloviti zenovski svečenik Hothensu je nežno popahljaval s pahljačo. Mladi menih ga vpraša: »Narava vetra je vedno vsepovsod med nebom in zemljo. Zakaj uporabljate pahljačo, mojster?« Svečenik odgovori: »Veš le, da je narava vetra vedno vsepovsod. Toda ne poznaš poti resnice: ni namreč mesta, ki ne bi bilo prežeto z naravo vetra.« »Kaj je pot resnice?« vpraša mladi menih. Svečenik v odgovor le zamahne s pahljačo.

267

Dogen razlaga ta dialog takole: »Če bi dejali, da ne uporabljamo pahljače zato, ker je narava vetra vedno prisotna povsod okoli nas in da bomo slišali veter brez pahljače, to pomeni, da mladi menih ne pozna biti narave vetra, ki je venomer in povsod. Narava vetra je venomer prisotna vsepovsod, zato bu-distični veter pušča zlati zemlji biti.«¹

Kaj je narava vetra v tej znameniti zgodbi slovitega mojstra Dogena? Moj odgovor je *qi/ki*. Beseda »*qi*« izvira iz Kitajske, a je danes dovršeno japonizirana. Na Japonskem uporabljamo ta izraz pri vsakdanjem občevanju, vendar se običajno ne zavedamo njegovega izvirnega pomena: Moj prijatelj je bolan (»*byoki*«), njegov govor je brez življenjske sile (»*seiki*«). Njegova vnema

¹ Dogen Shobo-Genzo, tretja knjiga Genjo Koana, Iwanama Universal Bibliothek, 1. zv., str. 87.

(»shiki«) je upadla. Njegova dejanja so neučinkovita (»seiki«). On je sedaj »inki«, njegov »yo-ki« (yan-qi) je odšel. Izraz »ki« v teh stavkih je identičen z izrazom »Qi«. Za primer lahko navedemo nekaj japonskih zloženek: »kyo-ki« (norost), »kekki« (vročekrvnost), »doki« (jeza), »sakki« (ognjevitost). Te japonske besede so zgolj tvorjenke iz istega izraza, »ki«. Sopostavitev teh besed izraža napeto ozračje.

V pričujoči razpravi bom poskušal pojasniti obsežen pomen izraza »qi/ki«. Izraz *qi* združuje prostrano paleto pomenov in ga zaradi njegove mnogopomenskosti težko dojamemo. V nadaljevanju bomo lahko videli, da »qi« napolnjuje tako posameznikovo-posamezno telo kot tudi vse drugo (ves prostor), kar je med nebom in zemljo.

V današnjem času opažamo, da *qi* ni v ravnovesju, da je moten. Svetovni politiki so vznemirjeni že od leta 1989. Ozračje in razpoloženje sveta sta preveč razrvana. Ne-red svetovnega »qi«-ja je, kot kaže, privedel do potresov, sprememb podnebja in državljanske vojne na Balkanu in v Afriki.

268 Toda kako lahko kdor koli trdi, da je *qi*, ki je med nebom in zemljo, prav takšen kot tisti v človeškem telesu? Je mar velika razlika med obema načinoma prikazovanja *qi*-ja?

I.

Kaj pomeni *qi*? Kitajski izraz *qi/ki* pomeni nekaj naravnega okoli človeškega bitja med nebom in zemljo, na primer paro in hlape ali nadih in megljo. *Qi* je zrak, vreme, klima, atmosfera (ozračje) in tako naprej. *Qi/ki* je vrsta energije [steam], ki obdaja človeka, ima pa poseben pomen »razpoloženja«, ko se prikazuje v človekovih okoljih.

Japonski in kitajski izrazi, na primer futhei (dobesedno: telo vetra), označujejo to razpoloženje, ki človeka obdaja. Zato je *qi* vrsta (zraka), sapa dihanja, ta *qi/ki* sta vdihovanje in izdihovanje. Zrak, ki ga vdihnemo in izdihnemo, človekova sapa (dih), ki je telo vetra, dejansko pomeni način življenja. *Qi* je zrak in sapa [wind]. Vdih in izdih, vetrovno telo [wind-body] človeka ni nič drugega kot vzgibanost, ki človeka neposredno ozave lastnega telesa. Do zavedanja lastnega telesa pridemo instinktivno in neposredno takrat, ko zajamemo zrak.

Nemci temu pravijo »dicke Luft«, »slab zrak, nevarnost«, pomeni pa »napeto ozračje«. To ozračje Japonci imenujemo »napetost v zraku« (kinchosita kuhki).

Prvi se je globokega in ustreznega pomena, ki ga ima *qi* za človeški in okolni svet, zavedel Mencij. Dejal je, *qi* »izpolnjuje« [fills in] telo in vodi ga volja. Voluntarista Mencija je navdihnil daoizem (Son in Yin) in pomen *qi* je izrazil v smislu »hao-jan chih ch'I« (»kozen-no-ki«): močno vzgibajoča duhovna moč človeškega bitja.

Po Menciju je »kozen-noki« to, kar težko izrazimo. *Qi/ki* je večji in obširnejši, daljnosežnejši in močnejši od vsega drugega. Če je *qi/ki* razprostrt v linearni obliki, zapolnjuje prostor med nebom in zemljo vse do zadnjega kotička sveta. *Qi/ki* sprožita dve stvari: pravičnost kot zbir dobrih dejanj in prazna, brezoblična pot, ki se razprostira med nebom in zemljo. To je resnica poti, ki razpira svet. Tako ima *qi/ki* dva poglobitvena pomena, po eni strani je *qi/ki* življenjska in gibalna sila, vitalna duhovna moč, ki je utelešena v človeškem telesu, po drugi strani pa je *qi/ki* sila med nebom in zemljo, vitalni in duhovni zrak. Toda kako sta lahko dva pomena *qi/ki*-ja združena pod enotnim okriljem? Po Menciju je odgovor volja, volja mu namreč predstavlja enotnost obeh pomenov *qi/ki*-ja. Toda, res je, kakor je dejal priznani japonski sinolog Shigeaki Kaizuka, da Mencij vloga volje ne razloži dovolj natančno.

269

Že v daljni preteklosti so opažali, da *qi/ki* ni uravnotežen, da je moten. Danes tako govorimo o telesu [personal body]. Naši predniki so s tem izražali hipne spremembe *qi/ki*-ja v svetu in ne le v človeškem telesu.

Mencijev koncept *qi/ki*-ja je v obdobju pred restavracijo Meiji na Japonskem odigral poglobitveno vlogo. Njegov naslednik, domoljubni pesnik Nam-Song, Wen T'ien-Hsiang (1236-1283), je spesnil pesem »Cheng-ch'I-ko«, pesem o pravem *qi/ki*-ju. Na to domoljubno pesem je Toko Fujita, naš ugledni politik, pesnik in mislec iz obdobja Mito, napisal pesem z naslovom Odgovor na Wen-T'ien-Hsiangovo pesem Cheng-ch'I-ko. Ta pesem je navdihovala mnoge rojaliste v obdobju restavracije. Med plemenitimi domoljubi, ki jih je ta pesem navdihnila, naj omenimo Genzuija Kusaka iz Nagata in Choshuja, ki je bil zelo znan učenec Shoina Yoshide, enega od najbolj znanih teoretikov restavracije.

Kot je lepo poudaril pisatelj Ryotaro Shiba, ni bilo zaman, da se je miselnost pomeijevske šole udejanila in tako omogočila, da so pesniki – misleci, na

primer Toko Fujita, postavili našo deželo v duhovno domoljubno ozračje. Pomembno mesto, ki ga Japonska zaseda danes, je v veliki meri nasledek dejstva, da evro-ameriški narodi niso zasedli Japonske in da smo našo nacionalno državo dokaj hitro združili, čeprav bi lahko dejali, da je hitrost pri vzpostavljanju države povzročala nemalo težav.

Kaj jo je omogočilo? Moj odgovor: politične razmere pred obdobjem restavracije Meiji, ideje, ki so izšle iz pomitovske šole. Kakorkoli že, namen tega spisa ni razkrivanje političnega pomena te šole, temveč interpretacija sveta z vidika *qi/ki*.

Glede na pesem Toka Fujite se iskreni oziroma resnični japonski *qi/ki* pojavlja kot japonski duh, kot japonsko morje, kot češnjevji cvetovi, kot gora Fudži, kot japonski meč. *Qi/ki* v tem smislu pomeni izvorno moč, ki spreminja svojo obliko glede na razmere (situacijo). *Qi/ki* je med nebom in zemljo in živi v človeškem telesu, živalih in rastlinah.

V obdobju šole Mito se je Mencijevo in Wenovo dojemanje *qi/ki* dodobra japoniziralo.

270

Qi/ki so uporabljali kot ontološki koncept in je pomenil zvezo med ljudmi. Človek je rojen tako, da dobi od svojega očeta in praočetov (prednikov) telo ter *qi/ki* (ozračje) nebes in zemlje. »Nebo in zemlja, očetje in dedje so izvor človeka.«² Oče in sin namreč vstaneta iz istih korenin, iz istega *qi/ki*. Ena in ista reka ima veliko pritokov in odtokov, ki se zlivajo nazaj vanjo. Oče in sin sta različnih teles, a imata isti *qi/ki*. Naša telesa so zapuščina naših očetov in mater in v *qi/ki* so ista.³ Aizawa to imenuje »Fu-shi-I-kki« (Oče in sin sta v enem in istem *qi/ki*-ju). Če hočemo videti svojo pokojno mater ali očeta, lahko njega ali njo ugledamo v ogledalu. V ogledalu se nam prikažejo oblička staršev. Aizawa navaja staro pesem iz obdobja Heian: »Otrok človeka bi se rad videl v ogledalu, ko njegovo srce toži za svojimi dragimi starši.«⁴

Oče in sin sta telesno različna, toda poenotena v *qi/ki*. Družina je v istem *qi/ki*-ju, narod ima isti *qi/ki* in potemtakem isto poenoteno telo *qi/ki*. Govor o telesu

² Aizawa Yasushi, *Shinron and Itekihen*, Iwanama-Universal-Bibliothek, str. 260, 272: »Heaven and Earth, the father and the forefathers are the origin of the man.«

³ »The father and the son are different in the bodies but the same in the *qi/ki*. Our bodies are the remains of our father and our mother. In the *qi/ki* they are the same.«

⁴ Aizawa Yasushi, *Shinron and Itekihen*, Iwanama-Universal-Bibliothek, str. 272.

naroda izhaja iz predpostavke, da ima narod prav takó telo kot človek (Yasushi Aizawa). Ta analogija med človekom in narodom pa konec koncev temelji na nacionalnem nauku metafizike *qi/ki*. (Kot primer bi rad navedel interkulturalno⁵ stalnico: tako Platon, Aristotel in Hobbes pogosto uporabljajo analogijo med telesom in državo (mesto-država).)

II.

Ugovarjali bi lahko, da je ta koncept *qi/ki* tipičen za vzhodnoazijski način mišljenja.

Vprašal se bom: Mar samo vzhodnoazijska misel poseduje *qi/ki*? Je mar res, da evropska in njim bližnja ljudstva ne vedo nič o tem fenomenu?

Sam mislim, da ta fenomen pozna celo človeštvo. *Qi/ki* je fenomen sapa, vdiha in izdiha. Grški očetje in pisci Nove zaveze so to imenovali *pneuma*. *Pneuma* je sapa [wind]. Jezus Kristus je takole nagovoril Nikodema: »Veter veje, koder hoče, njegov glas slišiš, pa ne veš, od kod prihaja in kam gre. Tako je z vsakim, ki je rojen iz Duha«⁶ (Janez 3–8).

271

Zadnje besede, »*ek tou pneumatos*«, so v ameriški avtorizirani izdaji prevedene napačno. (Besedo zvok [*φωνη*] iz ameriškega prevoda sem moral zamenjati z besedo glas [sound].) Sapa in duh sta izvorno ista beseda, *pneuma*. Prevajalec za isto besedo, *pneuma*, samovoljno uporablja različne izraze glede na kontekst. Da bi lahko izrazili naravni fenomen »sapa«, poznamo še eno besedo, *anemos*. Jezus je uporabljal isto besedo, *pneuma*, da bi pokazal duha in sapa kot ista. *Pneuma* je dih Boga, ki se pojavlja kot sapa in kot duh.

Te Jezusove besede razumem v tem smislu, da smo ljudje, človeška bitja, prav tako kot veter, otroci duhovnega vetja Boga. Kakor sapa (veter) smo ljudje duhovna bitja. Ljudje vdihnemo in dihamo v svet med nebom in zemljo.

⁵ O konceptu interkulturalnosti glej moj članek, Translation as a cultural-philosophy problem: Towards a phenomenology of culture; v: *The Monist*, številka 78 (1995).

⁶ »The wind blows where it wills, and you hear the voice of it, but you do not know whence it comes or whither it goes; so it is with everyone who is born of the Spirit.« (to *pneuma* opou *qelei pnei*, kai thn *fvnhn autou akoueis*, all *ouk oides pogen ercetai kai pou upagei*. *Outvs estin pas o gegenhmenos ek tou pneumatos*, (Janez 3–8)).

V mediteranskem svetu so bila najprej pripravljena »tla« za grško mišljenje *pneume*, šele nato jih je prevzel Jezus. Prav s pomočjo diha Platon analizira povezavo med ognjem v telesu in hladnim okolnim svetom.

Platon, denimo, pojasnjuje, da je človeško telo eksistenca »*qi/ki* in *sape*«, na višji stopnji, z vidika diha in *qi*. Z vdihavanjem in izdihavanjem telo dobiva zrak na aktiven in pasiven način. Kar deluje v telesu pasivno in aktivno, ga hladi in osveži s hladnim zrakom iz sveta. Tako se je telo sposobno prehranjevati in ohranjati življenjsko energijo. Po Platonu se ogenj giblje po telesu z zrakom diha ter tako prebavlja hrano in jo vsrkava vase. Vzgibanost *qi/ki*, torej dih, je posrednik med živim telesnim ognjem in hladnim okolnim svetom ter tako ohranja življenjski ogenj v telesu (človeku).⁷ Platon pojasni, da je samo človeško telo ukoreninjeno v hladnem svetu. Življenjski ogenj v živem telesu pripada svetu prek dihanja *qi/ki*. Gre za natanko tisti *qi/ki*, ki zedinja telo s svetom.

272 Lahko bi ugovarjali obrazložitvi: »*Qi* v telesu in v svetu«, češ da je to stara metafizična ideja o relaciji mikro- in makrokozmosa. A ugovor ni upravičen. Popolnoma na mestu je sprejeti idejo, da se *qi* prikazuje kot zrak, sapa in dihanje. Človeškemu bitju je *qi* dan s telesom. *Qi* se razpre iz človeškega telesa. (Zato) Platon razume dihanje kot relacijo med telesom in *qi*, oziroma z grškimi besedami: »to *ergon/pathos*«, kar pomeni med aktivnim in pasivnim načinom v telesu. Človeško bitje je bitje kot sapa. Moj namen je razviti fenomenologijo vetra/sape.

Veter nima venomer le dobronamerne vloge. Veter, posebej hladen, lahko škoduje. *Qi/ki* ima dva vidika: *yan-qi* (yo-ki : vedro ozračje) in *yin-ki* (in-ki : otožnost). Veter piha veselo in otožno. Hlad je rezultat hladnega vetra. Zato Baudelaire v svoji pesmi Brezno pravi: »Joj, vse je brezno, želje, delo, sanje, / besede! – in v laseh stoječ zgane / se mi pogosto dih strahu hladen!⁸

Budistični menih Ippen ima veter zares za »veter tranzitornosti«.

⁷ Platon, *Timaios*, 78E–79A. Citiral bom po Eiglerjevi izdaji.

⁸ Charles Baudelaire, *Rože zla*, zbirka Lirika, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1984, str. 100. Avtor navaja iz: Baudelaire C., *Les Fleurs du Mal*, Edition Garnier, Pariz 1961, str. 189: »Hélas! Tout est abime, -action, désir, rêve,/Parole! Et sur mon poil qui tout droit se releve/Mante fois de la Peur je sens passer le vent.«

Na Japonskem so ljudje verovali, da na razpotjih piha zato, ker so tam zli duhovi. Na krajih, kjer se poti križajo, lahko zaznamo nekaj nenavadnega in pretečega. Budistični kip Jizo-bosatu so postavili zoper divji, (in) zli veter.

III.

V sodobnem fenomenološkem gibanju je v ospredju ravno tematiziranje razsežja med osebo in stvarmi, med subjektom in objektom. Pojmi, kot sta objekt in subjekt, že dolgo ne igrata relevantne vloge. »Pasivnost«⁹ pri Husserlu, razpoloženje (»Stimmung«)¹⁰ pri Heideggru, vzdušje (»Atmosphäre«)¹¹ pri Schmitzu in navsezadnje, »Grundstimmung«,¹² temeljno razpoloženje pri Klausu Heldu, so ključni koncepti v fenomenološkem mišljenju. Analiza feno-

⁹ Husserl, ustanovitelj fenomenologije, je zmozel razpreti fundamentalno dimenzijo, ki ne pomeni nič drugega kot to, da je človek globoko in dokončno ukoreninjen v svetu. Glede njegove fenomenologije pasivnosti je dovolj povedati naslednje: V fenomenologiji aktivne konstitucije imam objekt konstituiran pred svojimi očmi. Objektivnost, splošno rečeno, predpostavlja, da razviti ego konstituira formalno sintezo brez materialne kompleksnosti objekta kot takega. Zato je jedro problema v pasivni fenomenologiji, v »kraljestvu«, v katerem ego še ni dovolj razvit kot ego, to pa je sfera pred popolno aktivnostjo ega. V pasivni sferi se preddanost pred apercepcijo združenega objekta kot takega prikazuje (kot) »hile« v domeni pasivnosti. Preddanost, »hile«, ki deluje na osnovi ega, imenuje Husserl »Reiz«. S tem konceptom Husserl misli razpoloženje pred-egoističnega sveta do razvijajočega ega. Kot pokrajina, ki jo vidijo močno kratkovidne oči, kjer se enotnost celote razlije.

Samo »hile«, namreč ekstenzija barv ali zvokov, se prikazuje v fenomenalnem polju. Fenomenologija pasivnosti pri Husserlu nam pusti videti to dimenzijo kot nekaj strukturiranega v logičnem smislu, v katerem pred-objektivno in pred-subjektivno prehajata eno v drugo. V ozadju vseh predikativnih logičnih resnic mora biti predpredikativno vse, ki je evidentno razprto na predverbalnem nivoju. Telo tako igra eminentno vlogo pri razpiranju predverbalnega sveta. »Die Welt ist so konstituiert, daß in ihr selbst das Ich als verleblichstes auftritt.« (Husserl Hua XV, 287). Glede Husserlove pasivnosti glej: Husserl, Edmund: *Analysen zur passiven Synthesis*, Hua XI, 101–102, in tudi moj članek: *Das Hervorgehen der Sprache (Logos) aus der natürlichen Welterfahrung*, v: *Japanische Beiträge zur Phänomenologie*, Alber: Freiburg i.Br/München 1984. Tam sem tematiziral relacijo vzdušja [atmosfera] in pasivnosti pri Husserlu.

¹⁰ Heidegger Martin, *Bit in čas*, Slovenska matica, v Ljubljani 1997, str. 194: »Razpoloženje prevzame. Ne prihaja niti od zunaj niti od znotraj, temveč se kot način biti-v-svetu dviguje iz nje same.« (»Die Stimmung kommt weder von 'Außen' noch von 'Innen', sondern steigt als Weise des Inder-welt-seins aus diesem selbst auf. Die Stimmung überfällt.«)

¹¹ Schmitz, Hermann, *System der Philosophie*, Bd. III., Bouvier 197.

¹² Held Klaus, *Die gegenwärtige Lage der Philosophie – Heideggers Phänomenologie der Grundstimmungen*, Vortrag in Wuppertal, Mai 1989. Ta tekst je sedaj objavljen v: *Zur philosophischen Aktualität Heideggers – Symposium der Alexander von Humboldt-Stiftung*, 24–28. April 1989 v Bonnu, Bad Godesberg., I.zv. (uredila Dietrich Papenfuss in Otto Pöggeler, Frankfurt a.M. 1990).

menološkega načina mišljenja nas je pripeljala do ugotovitve, da sta pojma [concepts] subjekt in objekt preširoka in pod prevelikim vplivom dualistično-substancialne misli. Zaradi substancializma vidimo človeško bitje kot subjekt, ki je izoliran od sveta, in stvar kot objekt, ki je neodvisen od zaznavajočega subjekta. Med človekom in stvarjo je svet. Ta svet oziroma to razsežje napolnjuje nekaj, kar ni ne stvar ne človek. Kaj je potemtakem to? Pravilno rečeno, je to »razpoloženje« [mood] oziroma ozračje [atmosfere]. Ta način mišljenja izvorno najdemo v vzhodni Aziji in je prav tako *qi/ki*.

V ozadju razpiranja soobstoja [coexistence] oziroma so-prežemanja [co-penetration] sveta in jaza se razkrivata Heideggrovo razpoloženje in ozračje. Razpoloženje in ozračje omogočata človeku, da je v svetu. Ta fenomen je pred vsemi drugimi trenutki življenjskega sveta in jih pušča, da prav na tak način odprejo svet.

274

Husserl je raziskoval predpredikativno [prepredicative] logiko sveta v fundamentalni razsežnosti, v kateri sta svet in Jaz zlita drug z drugim. Prav ta razsežnost ima vlogo razkrivanja resnice in logike sveta. Vsakdo, ki ga razpoloženje ali ozračje zaseže, razumeva, razmišlja. Zaradi tega Heidegger pravi: »Razumevanje je vedno razpoloženo.« Vržen v razpoloženje in ozračje, bo vsakdo, ki odkriva sebe v okolnostnem razpoloženju ali ozračju, snoval razumevanje in razlaganje smisla bivanja.

Klaus Held je med sodobnimi fenomenologi prvi zgradil lastne re-interpretacije Heideggrovih konceptov »Stimmung«, razpoloženja, in »Grundstimmung«, temeljnega razpoloženja, ter tako razkril relevantnost razpoloženja za resnično razkritje: evidenco. Prikazovanje sveta sloni na razpoloženju. Svet se sam odpre skozi razpoloženje. (»In der Befindlichkeit liegt existenzziel eine erschliessende Angewiesenheit auf Welt, aus der her Angehendes begegnen kann.«)¹³

V razpravi, ki sledi, razumem termin razpoloženje (»Stimmung«) v smislu ozračja [atmosfere]. Z mojega stališča sta razpoloženje in ozračje eno in isto. In mislim, da je potrebno *qi/ki* razumeti na enak način.

¹³ Heidegger Martin, *Bit in čas*, Slovenska matica, v Ljubljani 1997, str. 195 »Počutje eksistencialno vključuje razklepajočo navezanost na svet, iz katerega je dotakljivo lahko srečljivo.«

Beseda »qi« zaobsega hkrati tudi pomen »energije« in »moči«, ki vključujeta naturalistične in substancialne elemente. Teh naturalističnih prituklin ga lahko očistimo samo s fenomenološko epoché. S to fenomenološko metodo smo sposobni spremeniti bit v nekaj prikazujočega se in nato preiti na nivo, kjer pristno fenomenološko razjasnimo razpoloženje in ozračje.

Kaj je »ozračje«? Ozračje in *qi/ki* pomenita isto v tem smislu, da oba predstavljata sfero nadiha [mist] ali energije okoli človeka. Ozračje ali *qi/ki* nima prepoznavne točke ali mesta v vsemirju. Preлива in širi se skozi svet kot celoto do njegovega zadnjega koščka. Ozračje zasega človeka v koreninah njegovega bitja. Temelj človekove biti je njegovo telo kot omejeno mesto ozračja. Človek ima svoje telesne občutke prek zavedanja svojih telesnih stanj: lakote, sitosti, žeje, utrujenosti, spočitosti, to je živeči *qi/ki* (»seiki«) v telesu. Skozi telesna stanja človeka ozračje zaseže in pogoltne. To idejo najdemo v fenomenologiji podnebja [climate] pri Schmitzu. Če ste kdaj izkusili poletje v Kyotu, ste si zapomnili samo soparno vreme na koncu deževne dobe tik pred začetkom visokega poletja. To težko vreme nastane z mešanjem vročine in vlage ter združeno skupaj z našimi telesnimi stanji (otožnost), pri vsakomur zlomi vso spontano voljo.

275

Lahko oporekate, da je ta misel iracionalna. Spontana volja v človeku je tako pomembna, da je ne moremo ignorirati. Vsakdo, ki bi rad razmišljal racionalno, bo dejal, da je to izdaja racionalnosti človeškega bitja. Toda če bi premišljevali o stvareh samih, je človek tako šibak, da ga ozračje lahko zagradi in pogoltne. Ideja, da ozračje obvladuje človeka, je tako stara kot grški svet v homerski dobi. Ali pa pomislimo na razmere na nogometni ali teniški tekmi, kjer se igralci in občinstvo spajajo v eno in isto situacijo. Vsi so vključeni v navdušujočo situacijo vsake dobre poteze. Ta situacija je dokaz, da ozračje grabi vsako človeško bitje.

Slavni francoski sociolog Emile Durkheim je v svoji študiji »Les formes élémentaires de la vie religieuse« razvil naslednje trditve: Družba lahko obstaja v individualni zavesti in samo z individualno zavestjo. Kolektivna moč prodira v posameznike in je organizirana v posameznikih. Moč postane bistvena sestavina človeškega bitja. Kolektivna moč pa postane s tem še močnejša. Ta Francoz si je zapomnil francosko revolucijo. Posameznik je vtkan v množico in množica prežema posameznike. Medsebojna vplivanje med posamezniki in družbo se dogaja pogosto in oboji se medsebojno aficirajo. »Posamezniki

iščejo drug drugega in se pogosteje srečujejo. Naklonjenost krepi sama sebe. Duhovna in čustvena energija prekriva ljudi, odmeva v njih in krepi njihovo dejavnost. »Nič več ne govori posameznik, ampak množica. Množica je utelešena v posamezniku in se poseeblja v sami sebi.«¹⁴

Kaj je potemtakem ozračje? V celoti ozračja mora biti talilni prostor stvari, človeških teles in človeškega percipiranja. Ta talilni prostor ima tri bistvene elemente, ki jih bom razložil v naslednjih točkah:

1. izžarevanje stvari, 2. občutek telesnih stanj in 3. sinestezija (soobčutenje).

Ozračje polni človeška bitja in njihova okolja glede na posameznikovo odvisnost od objektivnih stvari. Filozofska tradicija predpostavlja ločitev notranjega in zunanjega sveta v človeku. Ljudje mislijo, da imamo notranji svet ločen od zunanjega sveta. Vendar pa ni nikakršnega človekovega notranjega sveta. Človeško bitje je vedno vključeno v situacije. Človek se najde v svoji situaciji. Kot pojasnujeta Heidegger in Schmitz, ozračje in razpoloženje nista subjektivni občutji mentalnih dogodkov, ki jih nahajamo v svojem notranjem svetu ali morda v svoji zavesti. »*Stimmung* (razpoloženje) se polasti človeškega bitja« (Heidegger). Razpoloženje ne prihaja iz zunanjega ali notranjega sveta človeka, ampak od biti-v-svetu. Čustvo ljubezni, ozračje ljubezni ne obstaja v njem ali v njej, ampak se prikaže v situacijskem očesnem stiku ali v besedah ljubezenskega pogovora.

276

Heidegger je v svojih predavanjih *Grundbegriffe der Metaphysik* (1929/30), na primer, rekel: »Prvič, razpoloženja niso nekaj bivajočega, neki nekaj, ki se kdo ve kako pojavi v duši; in drugič, razpoloženja prav tako niso to najbolj neobvladljivo in najbežnejše, kakor ljudje mislijo.«¹⁵ Če lahko upravičeno rečemo, da *Stimmung*, razpoloženje, ni bit, niti kar koli drugega, potem moramo sprejeti misel, da bit, nekaj ali stvar, ni stvar, ampak »polstvar« (Schmitzov tehnični termin za noč, zvok, pogled itd.). »Razpoloženje ni v duši drugega, prav tako ne kje zraven v naši duši, tako da moramo prej reči: to razpoloženje se ulega čez vse, ni znotraj v nekaki notranjosti, tako da bi se potem prikazala le v trenu očesa ... Razpoloženje ni bivajoče, ki se pojavlja v duši kot doživljaj, razpoloženje je ta kako našega medsebojnega prebivanja.« »Razpoloženje za-

¹⁴ Durkheim, Emile, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Vol. I. 378–380.

¹⁵ »Die Stimmungen sind erstens kein Seidenes, kein Etwas, das irgendwie in der Seele nur vorkommt; Stimmungen sind zweitens ebensowenig das Unbeständige und Flüchtigste, wie man meint.«

sega.«¹⁶ Razpoloženje je ozračje. »Razpoloženje je ... temeljni način, kako tubit kot tubit je ... Razpoloženja so temeljni načini, v katerih nam tako ali tako je.«¹⁷

Ozračje je celovita in holistična situacija. Ko rečete, da ima neka restavracija orientalsko ozračje in dobro vzdušje, kako potemtakem vsaka stvar v tem celovitem ozračju eksistira? Ali je za razlago razpoloženja dovolj, da sprejmemo tradicionalni demokritsko-aristotelovski pojem stvari?

Da bi pojasnil način obstoja stvari, moram narediti bežen pregled pojma stvari v filozofski tradiciji od Aristotela dalje. Stvar je v tej tradiciji razumljena kot normativni subjekt stavka in ta subjekt nosi svoje vsebine in določitve kot predikate. Husserl še ni popolnoma prost tega substancialističnega stališča aristotelijanske tradicije. Danes najdete tovrstno mišljenje v njegovem posthumno objavljenem delu *Erfahrung und Urteil*, ki ga je napisal v sodelovanju s svojim znanim učencem Ludwigom Landgrebejem. Husserl je dosegel razlago notranjega/zunanjega horizonta skozi pojme, kot so determinacije in substrat (*Substrat und Bestimmungen*). Substrat je posamezna stvar, ki je tematizirana skozi akt zavesti. Natančneje rečeno, ti substancialistični koncepti so v protislovju s Husserlovo mislijo horizonta, zato ker substrat determinacije ni ne ontološka substanca ne *hypokeimenon* kot bit, ampak pripadajo dimenziji pojavitve. Glede na Husserlovo *epoche* in na arhaično skeptično šolo, je biti razumljeno kot: »pojavitvi se«.

277

Kakor koli, danes naturalistični znanstveniki samoumevno predpostavljajo demokritsko tradicijo in sprejemajo atomistični način mišljenja. Na primer, drevesni list sam po sebi ni ne zelen, ne rumen, ampak substanca brez barv. Substanca lista nima nobene barve, nobenega okusa, duha ali občutnosti, torej nima nobenih čutnih kvalit. Ta substanca lista z neomejeno ničnostjo določil je stvar, ki jo predpostavlja naturalistični znanstvenik. Ta znanstvena, atomistična in molekularna stvar nima nobenih zaznavno-čutnih lastnosti. Ta stvar je postavljena kot filozofska substancialna realnost in subjekt.

¹⁶ »Die Stimmung ist sowenig drinnen in irgendeiner Seele des andern und sowenig auch daneben in der unsrigen, dass wir viel eher sagen müssen und sagen: Diese Stimmung legt sich nun über alles, sie ist gar nicht drinnen in einer Innerlichkeit und erscheint dann nur im Blick des Auges; ... Die Stimmung ist nicht ein Seiendes, das in der Seele als Erlebnis vorkommt, sondern das Wie unseres Miteinander-Daseins.« »Die Stimmung steckt an.«

¹⁷ »Die Stimmung ist ... die Grundweise, wie das Dasein als Dasein ist. ... Die Stimmungen sind die Grundweisen, in denen wir uns so und so befinden.«

Substanca je sama po sebi dovolj (*a se*). To *ens a se* postavljajo kot subjekt. Toda list se v pojavnem svetu prikazuje kot nekaj zelenega. List je zelen. Da bi opisali ta prikaz zelenega lista, moramo postaviti substanco, ne da bi jo določili kot subjekt. Zato boste rekli, da je list subjekt in ima določilo »zelen« kot svoj predikat. Določilo pripada subjektu. Ta inherenca določitve v subjektu-substanci je očrt moderne filozofske misli. Zato se najdejo dvojnosti, kot sta substanca/atribut ali subjekt/predikat. Toda moje vprašanje se glasi: Ali je stvar v »ozračju« pravilno začrtana v tem načinu mišljenja?

Seveda stvar v ozračju ni kar koli, saj se vse prikazuje kot bistvena komponenta celovitega ozračja. Stvar se kaže kot nujni element, ki pripravi atmosfero do tega, da se manifestira. Ti elementi ne smejo manjkati pri manifestaciji ozračja. Stvar ni nič več kot pol-stvar ali, če se lepše izrazim, izžarevanje stvari. Na primer, kitajske svetilke ne spadajo preprosto k pripravam, ki nam osvetljujejo temno sobo, ampak se morajo izgubiti v izvirnem ozračju kitajske restavracije. Lahko naredite preprost poskus: namesto kitajskih svetilk uporabite izvirne centralnoafriške. To uniči celotno vzdušje, saj kitajske svetilke v restavraciji predstavljajo izvorno kitajsko ozračje.

278

Kaj se je v tem primeru zgodilo? Zatrjujem: Fenomen kitajske restavracije je odvisen od destrukcije substancialitete stvari. Vse se razprostira in sega ven iz sebe v okolno vzdušje. To seganje-ven-iz-samih-sebe v okolni svet lahko izrazimo z besedami »izžarevanje stvari«. Vsaka svetleča priprava iz-stopa v celovitem izvirnem kitajskem ozračju. Te svetilke so zedinjene s celovitim razpoloženjem restavracije. Vse v ozračju se kaže v načinih pojavljanja tako, da vsebinske določitve stvari zlomijo njeno trdno substancialnost. Stvar žari iz sebe v ozračje. Vrt pod mračnim nebom deževnega obdobja zrcali svojo indigo barvo kakor hortenzije. Barva zlomi substancialnost rože in ji dopušča, da izseva iz njenega notranjega horizonta. Substancialnost in inherenca kot določitev stvari v primeru substanca/subjekt sta razlomljeni v razpoloženje, ki obkroža stvar.

Glede na mojo interpretacijo pojma ozračja, so pri Gernotu Böhmeju¹⁸ to, kar on imenuje *Ekstase der Dinge* (*ekstaze reči*), načini pojavljanja stvari v tradiciji

¹⁸ Glej Gernot Böhme, *Atmosphäre*, Frankfurt a.M. 1995. V njegovem konceptu atmosfere sem našel nekaj naturalističnih momentov. Zato bom njegov koncept atmosfere precej očistil in se z njim v nadaljevanju soočil.

interpretacije Husserla. Husserlovo pozno mišljenje o pasivnosti se je prebilo do stopnje pojavljanja stvari. Stvar se ne prikazuje kot individualna substanca, ampak samo s horizonti in v horizontih. Zunanji ali notranji horizonti stvari so načini njenega prikazovanja. Ozračje je neka vrsta horizonta, zato lahko rečemo, da se stvar prikazuje v svojem načinu prikaza. Stvar pride na svetlo v svojih načinih prikazovanja in skozi nje. In ta stvar se mi prikaže. Načini prikazovanja se ne morejo izogniti relaciji do subjekta, ki vidi. (Prim. moja knjigo *The Logos of Phenomenon*, Tokyo 1986.)

Ozračje ni nič drugega kot razpoloženje, zrak in veter. Z drugimi besedami: to, kar imenujemo ozračje, so načini prikazovanja sveta in stvari, torej, horizonti, v katere so vstavljeni videči in tipajoči človek ter videni in otipani objekti. Ozračje je medij med tako imenovanimi subjekti in objekti. Skozi ta medij¹⁹ lahko dojemamo pojavljanje stvari in sveta. Tukaj vidimo globoko povezavo med ozračjem in fenomenologijo vetra.²⁰

Za ozračje se zdi, da je pogojeno v vsakem pomenu. Če rečete, ozračje se prikazuje v relaciji z vidom, potem se ozračje prikazuje samo na vizualen način. Toda očitno je, da ozračje ni niti vizualno niti otipljivo. Prav tako pa tudi ni slišno. Ozračje je *holon*, celotnost, *totum*, totalnost. Zato ni zajeto skozi noben posamezen pomen. Ozračje je simfonija vseh zaznav. Dojeto mora biti skozi orkestriranje vseh čutov. Razpoloženje ob kavi je lahko čudovito, vendar ne moremo določiti, kateri del razpoloženja je dober ali boljši od vseh drugih. To orkestriranje vseh udeleženih čutov se imenuje sinestezija v najširšem pomenu besede. Ozračje ali razpoloženje je nekaj, kar ustreza sinesteziji.

Da bi se zavedali ozračja, nam ni potrebno, da orkester vseh čutov razčlenimo v njegove dele. Prikazovanje barve v pogledu prihaja v soglasje ali v skladnost z drugimi čuti, kot sta tip ali sluh.

Sinestezijo so analizirali kot problem metafore, to je naredil, recimo, slavni strukturalistični lingvist Roman Jakobson. Na primer, izrazi, kot visoki ali nizki toni, so vrsta metafor. Ton je izvorno akustični pojav, ki nima nobenih pro-

¹⁹ Aristotel je rekel v svoji knjigi *O duši*: » Vse stvari dojemamo skozi medij.« De Anima, 423 b 6–7.

²⁰ Glede na indijsko budistično šolo vajšesika, je čas nastal po analogiji z vetrom, z enim izmed štirih elementov (zemlja, ogenj, voda, veter). Vetra in časa ne moremo videti, temveč ju lahko le čutimo, ker ju težko konkretiziramo. Sta gibanje, ki ga ne moremo videti. E. Ejima, *Time theory of Mahayana-Buddhism*, v: *Bukkyo-Shiso*, 1. št., /str. 236 isl. Tokyo: Riso-sha 1974, 1980.

storskih orientacij. Toda to, ali je ton visok ali nizek, je odvisno od vizualne perspektive v prostoru, v centru katerega je moje gledišče.

Pripomniti moramo, da lingvistična rešitev tega problema ni ustrezna. Pretehtati moramo, kaj nam omogoča, da sinestetične izraze v jeziku razumemo kot retorične izjave. Besedne zveze, kot na primer japonski »rumeni glas« ali nemški »žametna glasba«, nimajo nobenega uvida rumene barve ali dotika žameta, vendar te metaforične zveze lahko vseeno razumemo. Razumetje teh metaforičnih izrazov predpostavlja, da obstaja razsežje skupnega v primeru vida, tipa in sluha.

Kaj je to skupno? In kako je mogoče prinesiti to dimenzijo na plan? Čut v eni čutni dimenziji se bo razprostiral na vse druge čutne domene. Taktilni občutek »žametno« zrcali akustično dimenzijo. »Črna« barva nas nosi v podzemlje, »črna« barva je tiha, mirna in topla. Ko nekoga pomiri, črna barva ne skače gor in dol, ne nalahno, ne površinsko. Težak in mirno dotikajoč ton, ki ga kaže »črna« barva, je primeren za pogreb. V svoji 9. simfoniji je Beethoven z lahkotno in živahno glasbeno temo zanikal s težkim in temnim zvokom kontrabasov in violončel. Glasba ne-ja – »*Nein*« mora priti z desnega krila orkestra. Tukaj se mi postavlja zadnje vprašanje: Kje je oder za odsevajočo in izžarevajočo medigro čutov različnih čutnih regij? Moj odgovor: oder so naša telesa. Vendar mora biti telo razumljeno v pomenu »Leib«, telesja, života ali živečega telesa, ne pa v pomenu anatomskega ali fiziološkega konstrukta.

Izvorno mesto sinestezije so naša telesa in njihova stanja. Ko vidim črno barvo, odkrijem v svojem telesnem stanju občutek stopanja v podzemlje. Ko sem bil utrujen ali pa me je premagal Morfej, sem imel včasih izkušnjo, da je moje telo potegnilo dol. Moreče izkušnje si predstavljam tako pogosto, kot vidim črno barvo. Ne zamenjajte te razlage s tem, da sledimo isti poti kakor psihološka asociacijska teorija. Psihološki asociacionizem predpostavlja mentalna stanja v zavesti, ki je deljena na atomistične dele. Za to teorijo in za njeno umetno povezavo atomističnih mentalnih stanj se zdi, da razlaga dejstvo morečega izkustva pred črno barvo. Toda jaz ne predpostavljam ne mentalnih stanj ne njihove atomistične koncepcije.

Ta sinestezija leži globoko v telesnih stanjih, v katerih telo nahaja sebe v okolju. Izvor sinestezije je utemeljen v načinih telesnih stanj. Holistično celovitost ozračja, ki se širi do konca sveta, dojemamo s telesnimi stanji občutja razpoloženja, v katerih občutki izžarevajo in zrcalijo drug drugega.

Moje telo zaseda absolutni prostor »tukaj«. Ta »tukaj« ne pomeni točke kot geometrijske točke, ampak ima neskončno globino in širino. Zato je stališče *qi*-ja, da je vsako telo identično s prostranim in globokim svetom. Telo narašča do konca sveta. Telesna stanja se prikažejo v zavedanju vseh moči v telesu: v zavedanju lakote, svežine, utrujenosti ali slabosti. Mislim, da je v tem smislu razlika med telesnim konceptom *qi/ki* in tistim iz Husserlovske misli.

Fenomenološki koncept telesa, v husserlovskem smislu, je v zavesti spontanosti »Ich bewege mich« (»Jaz gibljem sebe.«). Fenomenologija *qi*-ja pa razlaga temelj tega spontanega telesnega koncepta; razmerje med malim, mojim, telesom in obsežnim telesom, namreč svetom. Ta zveza pa ni nič drugega kot prikazovanje *qi*-ja in ozračja, ki je najpasivnejša in najgloblja razsežnost telesa in sveta. Če preberete nekaj strani iz Platonovega *Timaja*, boste tam našli isto idejo. (*Timaeus* 78–79A.) Izdih in Vdih, gibanje sape (*pneuma*) med svetom in mano, se pojavlja kot najgloblja razsežnost Biti.

Ozračje se kaže kot predpredikativni in enakomerno razviden logos sveta. Hermann Ammann je opisno analiziral relacijo logosa in prikazovanja razpoloženja. V temi bo otrok pel glasneje, ker s tem, ko sliši pojoč glas, izgine razpoloženje osamljenosti, ki je v njem. S petjem pesmi ali požvižgavanjem, ki ni nič drugega, kot dejavnost dihanja in *qi*-ja, lahko pobegne svoji osamljenosti; pesem je govorica. V tem primeru ne gre za monolog v pravem pomenu, ampak, kakor pravi Ammann: »Čeprav ne govorim s človeškim poslušalcem, lahko govorim z vsem, kar me obdaja, da, celo z deli svojega telesa.«²¹ Enotnost ozračja z govorico ali predlogičnim logosom sveta je pojasnil kot zborovsko govorico: »Množica ljudi v vihnem vetru in dežju na postaji čaka na vlak. Vlaka, ki zamuja, pa noče in noče biti. Razdražljivo razpoloženje je med ljudmi zelo nalezljivo. Potnika, ki zganja hrup, bodo drugi potniki implicitno sprejemali in kak drug potnik bo eksplicitno razložil njegove pritožbe.« To ozračje na postaji in njegov jezik sta izkušena intersubjektivno kot forma notranjega jezika, ki ga Ammann imenuje »zborovski jezik«.

Ozračje se prikaže v načinih izpolnjevanja sveta. Po eni strani ozračje razvija celoten svet kot protologično resnico, po drugi strani pa napada in zasega moje telo.

²¹ »Spreche ich nicht zu einem menschlichen Hörer, so kann ich doch zu allem sprechen, was mich umgibt, ja selbst zum Teilen meines Ich.«

Vezna točka obeh so telesna stanja mojega telesa. Moje telo prehaja začrtano stvar-telo in se širi ven v svet. Tudi moje telo žarči v ozračje, ki je prikaz sveta. Ozračje kot razpoloženje me zaseže in jaz se zavedam tega ozračja v svojih telesnih stanjih. Toko Fujita iz šole Mito je to dejstvo razložil tako: »*Qi/ki* se zbira in kopiči v meni z vseh strani sveta.« Fenomenologija *qi/ki*-ja in vetra [wind] pojasnjuje, da *qi/ki* napolnjuje telo in obenem tudi veje po svetu.

Prevedel Sergej Pečovnik